

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ СТРУКТУРНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

(наукова записка колективу вчених Тернопільського
національного економічного університету)

Проведення в Україні адміністративної реформи актуалізує необхідність вирішення чотирьох важливих проблем: удосконалення організаційної структури управління, підвищення професіоналізму державних службовців, модернізації функціональної діяльності, приведення її у відповідність до зміни об'єктів управління. Діагностика проблем розвитку Тернопільської області показує, що найгострішою з них є проблема структури її економіки та трансформаційних змін у ній як об'єкті управління.

Співставлення структури економіки Тернопільської області з її економічним потенціалом, а також аналіз структурних трансформацій в динаміці в розрізі галузевої, відтворювальної, секторальної, економічної, територіальної, соціальної структури засвідчили значні трансформації та диспропорції в усіх елементах структури регіональної економіки. Діагностовано певні дисбаланси у функціонуванні галузей та секторів, у перебігу регіональних соціально-економічних, екологічних, гуманітарних та інших процесів та явищ, у можливостях застосування регіональними органами влади новітніх управлінських технологій, адекватних сучасним викликам глобалізації та регіоналізації.

Аналіз структури економіки, проведений на основі даних головного управління статистики в Тернопільській обл.¹⁻¹⁰ показав:

1. Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту з виду економічної діяльності за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
2. Обсяги реалізованої продукції за основними видами промислової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
3. Капітальні інвестиції (за 2010 рік, за 1 кв. 2011 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
4. Статистика внутрішньої торгівлі та товарних ринків (за 2010 рік, за 1 кв. 2011 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
5. Статистичний збірник "Індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції за 2010 рік". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
6. Економічна доповідь "Фінансово-господарська діяльність підприємств і організацій Тернопільської області у 2010 році". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
7. Статистичний бюлетень "Основні підсумки роботи промисловості за 1 квартал 2011 року". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
8. Статистичний бюлетень "Наукова та науково-технічна діяльність організацій в області за 2010 рік". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
9. Статистичний бюлетень "Наукова та інноваційна діяльність в області за 2010 рік". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)
10. Статистичний бюлетень "Капітальні інвестиції в області за 1 квартал 2011 року". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ternstat.tim.net.ua / express.html](http://www.ternstat.tim.net.ua/express.html)

– у галузевій структурі регіональної економіки переважають галузі первинного та вторинного секторів економіки: зокрема, частка галузей добувної та переробної промисловості у загальному обсязі реалізованої продукції області у 2010 р. становила 75,6%, у 2009 р. – 74,9% відповідно. В структурі промислового виробництва домінують дві галузі: харчова промисловість (46,4% у загальному обсязі реалізованої продукції в 2010 р.) і виробництво та розподілення електроенергії, газу і води (відповідно 13,7%). В структурі валової доданої вартості Тернопільської області основну частку займають: сільське господарство (в 2010 р. – 19,1%) при одночасному скороченні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у 2010 р. на 5,2% порівняно з 2009 р., у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 7,6%, у господарствах населення – на 3,8%); переробні галузі (в 2010 р. їхня частка становить 14,4%); транспорт (більше 11,0%), тобто переважають галузі з потенційно низькою доданою вартістю. Аналогічні співвідношення характерні і для структури виробництва товарів і послуг, де домінує сільськогосподарське виробництво (21,2%) та галузі переробної промисловості (27,4%);

– у відтворювальній структурі регіональної економіки спостерігається домінування проміжного споживання, частка якого у валовому регіональному продукті коливається в межах від 55,2% у 2006 р. до 56,9% у 2010 р., що є свідченням зростання рівня матеріалота ресурсомісткості регіональної економіки на фоні недостатньої інвестиційної та інноваційної активності підприємств, значного фізичного та морального зношення основних виробничих фондів та неповної завантаженості виробничих потужностей. Зокрема, на початок 2010 р. ступінь зношення основних фондів загалом по області становить 47,7%, в тому числі в таких важливих галузях, як сільське господарство – 54%, промисловість – 47,8%, будівництво – 47,5%, комунальне господарство та інфраструктура обслуговування (виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 58,6%);

– аналіз територіальної структури показав, що в обсязі реалізованої промислової продукції у 2010 р. найбільшу питому вагу займає м. Тернопіль – 45,4%; лише у чотирьох районах цей показник коливається від 5% до 10% (у Чортківському – 10,6%, Тернопільському – 7,4%, Гусятинському – 5,9%, Теребовлянському – 5,2%), в інших районах – обсяг реалізованої продукції перебуває в межах 0,3% – у Шумському районі, до 4,4% – у Підгаєцькому). Це вказує на нерівномірне розміщення продуктивних сил регіону та їхню значну концентрацію в обласному центрі;

– дослідження зовнішньоекономічної структури показало, що обсяги експорту товарів і послуг у 2010 р. відносно до валового регіонального продукту становили 10,2%, імпорту – 14,9%, зовнішньоторговельний оборот становив 24,1%. Незважаючи на те, що в структурі економіки регіону зовнішньоторговельний оборот відіграє важливе значення, Тернопільська область є найменш орієнтованою на експорт. Її експортна квота в загальному обсязі експорту по Україні становить 0,2% і характеризується сировинною спрямованістю. У структурі імпорту області в 2010 р. переважали механічне та електричне обладнання – 39%, електричні машини та устаткування – 17,3%, продукція хімічної промисловості – 13,2%. Відбувається зростання імпорту давальницької сировини від 5,0% у 2009 р. до 21,9% у 2010 р.;

– нераціональною є соціальна структура регіональної системи, що характеризується високою часткою осіб пенсійного віку у структурі населення області (близько 34% у 2010 р.), напруженістю демографічної ситуації, високим рівнем смертності (в тому числі дитячої, яка у 2010 р. порівняно з 2009 р. зросла на 2,3%), різким зменшенням чисельності населення (упродовж 2010 р. населення Тернопільської області

зменшилося на 4,7 тис. осіб), невпорядкованістю та інституційною незабезпеченістю міграційних процесів (у 2010 р. порівняно з 2009 р. сальдо міграції (міграційне скорочення населення) становило 77,3% і досягло 884 осіб), високим рівнем безробіття (що перевищує середні показники по державі) – рівень зареєстрованого безробіття загалом по області становив на 1 грудня 2010 р. – 1,9% населення працездатного віку, а на 1 січня 2011 р. – вже 2,6% відповідно).

Співставлення структури економіки Тернопільської області з економічним потенціалом регіону дало змогу виявити такі факти:

– недостатнє використання інноваційного потенціалу території, відсутність дієвого інституційного забезпечення, відповідної державної підтримки, достатнього ресурсного забезпечення інноваційного процесу, пріоритетних напрямів, стадій та засобів поширення усіх видів інновацій, що призвело до втрати конкурентних позицій регіону на ринках високотехнологічної та наукомісткої продукції. Оцінювання кількісних та якісних показників використання інноваційного потенціалу показало, що Тернопільська область є найменш інноваційно привабливою серед усіх регіонів України. Так, обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних в області в 2009 р. становив 14396 тис. грн., або в розрахунку на 1 млн. грн. валового регіонального продукту – 1369 грн., що суттєво відрізняється від середніх показників по Україні; в структурі фінансування наукових розробок домінують кошти державного бюджету (49,6% в 2009 р.), тоді як частка коштів замовників науково-технічних робіт становить 35,3%, а за кошти місцевих бюджетів виконуються лише 0,6% НДДКР; частка реалізованої інноваційної продукції є незначною і в загальних обсягах реалізації становить 13,2%, оскільки лише 15,2 % промислових підприємств Тернопільської області впроваджують інновації у власне виробництво. Динаміка основних показників інноваційного потенціалу регіону наведена в табл. 1;

Таблиця 1

**Динаміка основних характеристик інноваційного потенціалу
Тернопільської області**

	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	2	3	4	5	6
Обсяги наукових та науково-технічних робіт					
Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій, тис. грн.	11908	12252	12889	14670	14398
з них, прикладні дослідження, %	16	20,9	26	32,9	41,8
фундаментальні	11,1	11,8	13,9	11,3	13,5
науково-технічні послуги	57,3	18,7	2,2	2,7	42,6
науково-технічні розробки	15,6	48,6	57,9	53,1	2,1
Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт на 1 млн. грн. ВРП, грн..	2318,1	1898,9	1557,4	1381,6	1369,0
Кадрове забезпечення					
Кількість працівників наукових організацій, осіб	638	494	442	423	425
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи	436	333	70	257	333
з них, кількість осіб, які мають науковий ступінь	31	38	32	26	25
частка осіб з науковим ступенем	7,1	11,4	45,7	10,1	7,5
Чисельність наукових працівників на 10 тис. осіб населення, осіб	3,9	3,0	0,6	2,4	3,1
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи за сумісництвом	2523	2699	2163	2171	1963
з них, кількість осіб, які мають науковий ступінь	1411	1444	1127	1199	1071
в т. ч. доктори наук	211	223	148	163	124
Частка осіб з науковим ступенем, %	55,9	53,5	52,1	55,2	54,6

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Фінансове забезпечення					
Обсяги фінансування наукових та науково-технічних робіт, тис. грн..	12382	11804	11624	13653	13670
Структура фінансування наукових та науково-технічних робіт, %					
<i>кошти державного бюджету</i>	36,3	38,6	48,6	52,4	49,6
<i>кошти місцевих бюджетів</i>			0,1		0,6
<i>власні кошти</i>	29,6	20,5	13,8	0,1	0,6
<i>позабюджетні фонди</i>	0,5	1,1	0,6	0,5	3,4
<i>кошти вітчизняних замовників</i>	20,8	37,4	29,9	25,8	35,3
<i>кошти іноземних замовників</i>	0,0	0,0	3,7	8,5	0,0
Обсяги фінансування наукових та науково-технічних робіт по відношенню до ВРП, %	0,24	0,18	0,14	0,13	0,13
Інноваційна активність					
Кількість інноваційно-активних промислових підприємств, од.	29	21	36	43	46
у % до загальної кількості підприємств	11,2	8,3	13,2	16,1	18
Кількість промислових підприємств, які впроваджують інновації, од.	22	9	26	36	39
у % до загальної кількості	8,5	3,6	9,6	13,1	15,2
Обсяги реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.					613476
у % до загального обсягу реалізованої продукції					13,2

– неефективне використання соціально-економічного потенціалу регіону, і передусім – природоресурсного як основи розвитку галузей спеціалізації області, зокрема сільського господарства, що характеризується нераціональною структурою використання земель сільськогосподарського призначення. Проблемними також залишаються не врегульованість процесів землекористування та землеустрою у регіоні, незавершеність реформ аграрного сектору, що зумовлені диспаритетом цін, недостатньою фінансовою підтримкою сільгоспвиробників з боку держави, дешевим імпортом низькоякісної сільськогосподарської продукції тощо. Це призвело до зниження економічної активності, загострення соціальної напруги у сільських населених пунктах, аж до “зnelюднення” сільських поселень. Якісні параметри використання трудових ресурсів регіону, наведені в табл. 2, вказують на нераціональну структуру трудових ресурсів та зайнятого населення на фоні зростання частки тіньової економіки (59% населення області – сільські жителі);

Таблиця 2

Якісні характеристики трудового потенціалу Тернопільської області

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	2	3	4	5	6
Економічно-активне населення (ЕАН), тис. осіб	467,4	453,3	463,3	466	475,9
<i>Темпи зміни ЕАН, %</i>	91,2	103,1	97,8	99,4	97,9
Частка жінок у % до загальної чисельності ЕАН	46,8	47,1	47,1	47,5	47,8
Частка ЕАН, зайнятого у міських поселеннях, у % до загальної чисельності, %	–	–	43,2	44,8	45,2
Частка зайнятих у загальній чисельності ЕАН, %	–	–	88,9	88,1	88,7
Частка безробітних у загальній чисельності ЕАН, %	–	–	8,1	9,7	11,3
Частка спеціалістів з вищою освітою, %	–	–	–	–	15,7
Зайняті, тис. осіб	425,1	411,7	423,5	424,9	422,1
<i>Темпи зміни чисельності зайнятих, %</i>	91,1	103,3	97,2	99,7	100,7
Рівень зайнятості, %	52,6	51,1	52,7	53,1	52,9
Безробітні, тис. осіб	42,3	41,8	39,8	41,1	53,8
Рівень безробіття, %	9,1	9,2	8,6	8,8	11,3
<i>в т.ч. у віці 15–24 років</i>	12,7	10,1	11,7	14,7	26,2
<i>у віці 25–29 років</i>	10,1	7,5	5,5	4,1	17,2
<i>у віці 30–34 р.</i>	10,2	13,8	14,9	7,6	8

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6
Причини незайнятості, населення, у % до загальної чисельності незайнятого населення					
<i>вивільнені з економічних причин</i>	50,3	48,8	31,2	41,8	29,7
<i>звільнені за власним бажанням</i>	19,2	16	23,6	20,1	27,3
<i>не працевлаштовані після закінчення ЗОШ та НЗ</i>	9,5	13,2	11,3	20,3	24,9
<i>закінчення строку контракту</i>	16,8	19,9	32,7	13,1	11,7
<i>інші</i>	4,2	2,1	1,2	4,7	6,4
Структура зайнятості населення, у % до загальної чисельності зайнятих					
<i>сільське господарство</i>	34,6	30,7	28,2	26,6	26,3
<i>промисловість</i>	12,0	12,1	12,6	12,0	10,9
<i>будівництво</i>	3,6	4,1	4,2	4,2	4,1
<i>торгівля</i>	14,6	15,4	16,8	18,3	20,1
<i>транспорт і зв'язок</i>	4,8	5,1	5,1	5,6	5,4
<i>фінансова діяльність</i>	2,1	0,9	1,2	1,4	1,1
<i>державне управління</i>	4,9	5,4	5,2	5,4	5,8
<i>освіта</i>	11,1	11,7	11,1	11,2	11,0
<i>охорона здоров'я</i>	7,1	7,5	7,4	7,3	7,1

– недостатня зорієнтованість регіональної економіки на використання підприємницького потенціалу території, як основного фактора економічного зростання, що характеризується низькими темпами створення малих підприємств (у середньому 1,3–2,2 % за рік) та нераціональним їх розподілом за галузями діяльності (зокрема, у сфері торгівлі зосереджено 15,5% малих підприємств, які у структурі виробництва забезпечують 50,7% реалізації продукції, тоді як 10,5% підприємницьких структур у галузях промислового виробництва реалізували лише 17,8% обсягів виробленої продукції). Як показує аналіз, підприємницький сектор в економіці регіону ще не виконує притаманних йому функцій створення інституційного середовища для розвитку. Так, частка малих підприємств у загальних обсягах виробленої продукції загалом по області на початок 2010 р. становила 11,1%, на малих підприємствах регіону зайнято лише 35,4 тис. осіб, або 8,2% до зайнятих, на 10 тис. осіб наявного населення в області припадає 39 малих підприємств і є найнижчим показником в регіональному розрізі, який відносно середнього по Україні становить 54%.

Недостатнє використання потенціалу регіону в напрямку оптимізації структури економіки зумовило такі проблеми в соціально-економічному розвитку області:

– незбалансованість та напруженість місцевих бюджетів. На це вказує високий рівень дотаційності обласного бюджету (частка офіційних трансфертів у доходах бюджету становить більше двох третин, від 69,7% в 2007 р. до 71,2% в 2009 р.); переважання поточних видатків над видатками розвитку (зокрема, на соціально-культурні потреби в області в 2009 р. спрямовувалося 89,2% коштів, на державне управління – 5%, а на розвиток економіки лише – 3,1%). Зазначений стан обласного бюджету обумовлений: недостатньою базою оподаткування та, як наслідок, домінуванням офіційних державних трансфертів у структурі його доходів, що спричинили недостатнє ресурсне підґрунтя діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в частині забезпечення комплексного збалансованого соціально-економічного розвитку регіону; обмеженістю джерел фінансування основних регіональних економічних, соціальних, екологічних та інших програм;

– “заморожування” проблем розвитку депресивних (проблемних) територій, оскільки протягом останніх трьох років рівень досягнення основних соціально-економічних параметрів становив менше 75% до середніх по Україні. Це стосується таких

показників, як обсяг виробництва промислової продукції, обсяг роздрібного товарообігу, обсяг залучених інвестицій, чисельність та структура зайнятих, рівень досягнення соціальних стандартів життя населення, рівень техногенного та антропогенного навантаження на довкілля. Щодо внутрірегіональних територіальних диспропорцій – посилюється проблема забезпечення збалансованого розвитку територіальних утворень, зокрема малих міст, внаслідок низької інвестиційної активності та в багатьох випадках збиткової діяльності підприємств, що формують економічну основу функціонування таких територій. Виробничий потенціал розвитку районів і міст Тернопільської області характеризується збереженням динаміки кількості збитково працюючих підприємств. Так, у 2008 р. збитково працювали 33,7% підприємств, у 2009 р. – 36,2%, у 2010 – 41,9%;

– зниження рівня та якості життя населення, що спричинене обмеженістю внутрішнього попиту, нераціональною структурою споживання населення (у видатках домогосподарств переважають витрати на придбання продовольчих товарів першої необхідності та оплату житлово-комунальних послуг), нерозвиненістю споживчого ринку регіону. За даними вибіркового статистичного дослідження 87% сукупних ресурсів домогосподарств регіону використовується на споживчі витрати, що вказує на низький рівень життя населення, зокрема, частка витрат на продовольчі товари в грошових видатках домогосподарств у 2009 р. становила 50,2%, на непродовольчі товари – 37,2%. Одночасно понад 20% сукупних доходів населення становить вартість продукції, отриманої з особистих підсобних господарств, що вказує на натуралізацію забезпечення основних потреб;

– надмірна зовнішньоторговельна залежність економіки регіону при невисокому потенціалі залучення інвестицій (передусім у сфері енерго- та ресурсопостачання, машинобудування), недостатня увага до можливостей використання вигідного економіко-географічного розташування області в розвитку міжрегіонального та трансграничного співробітництва і на цій основі підвищення конкурентоспроможності території.

Ці процеси зумовлені впливом як ендогенних, так і екзогенних чинників, що супроводжують розвиток адміністративно-територіального утворення.

До зовнішніх чинників належать:

- уповільнені темпи модернізації промисловості, обмежені можливості щодо конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у питаннях оновлення основних засобів через незадовільні темпи адаптації національної промисловості до світового рівня розвитку НТП;
- незавершеність формування механізмів земельних відносин, характерних ринковій економіці;
- нерозвиненість інституту страхування фінансових ризиків, що не дозволяє забезпечити широку диверсифікацію джерел надходжень інвестицій, трансфер наукоємних технологій;
- недосконалість нормативно-правової бази міжрегіонального економічного, торговельного, фінансово-інвестиційного, науково-технічного, інформаційного, культурного співробітництва;
- невідповідність між динамікою цін на внутрішньому та міжнародному ринках енергоресурсів, що загострює інфляційні процеси на внутрішньому ринку.

До внутрішніх чинників належать: низька динаміка споживчого попиту через найнижчу в Україні середню заробітну плату; відсутність регіональної концепції сталого розвитку; недостатнє використання наявного потенціалу.

Сформована структура економіки відповідно обумовила невисокий (на фоні показників розвитку національної економіки) упродовж тривалого періоду рівень соціально-економічного розвитку регіону. Так, за інформацією Головного управління економіки Тернопільської обласної державної адміністрації та за результатами моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення, проведеного Міністерством економіки України, на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 860, Тернопільську область було виділено серед регіонів як таку, що має проблеми в окремих сферах соціально-економічного розвитку та потребує допомоги з боку держави у їхньому вирішенні.

Наслідком недосконалої структури регіональної економіки також є незначний вклад регіону в розвиток національної економіки, на що вказує низька питома вага Тернопільської області в результативних показниках розвитку економіки України. Так, за даними Головного управління статистики у Тернопільській області у 2009 р.: частка області у валовій доданій вартості України становила – 1,2%; в обсягах реалізованої промислової продукції – 0,7%; продукції сільського господарства – 3,0%; у роздрібному товарообороті – 1,4%; в обсягах інвестицій в основний капітал – 0,9%; в обсягах прямих іноземних інвестицій – 0,2%; в експорті та імпорті товарів – 0,3%; надходженні податків і зборів до бюджетів усіх рівнів – 0,7%.

Недосконалість структури економіки негативно відобразилась на розвитку соціальної сфери регіону. Так, у 2009 р. в Тернопільській області зберігався високий рівень безробіття, розрахований за методологією МОП, – 11,3%, тоді як по Україні цей показник становив – 7,2%. Тернопільщина тривалий період належить до регіонів з найнижчим рівнем доходів населення, зокрема обсяг середньомісячної заробітної плати у регіоні становив на кінець року 1412 грн., що дорівнює 74,1% від середньої по Україні. В 2010 р. реальні доходи населення області знизилися на 7,2%, що характеризує найбільш суттєве зниження їхнього рівня щодо інших регіонів України. Відповідно, протягом останніх років для регіону характерними є низькі узагальнюючі показники соціально-економічного розвитку, зокрема показник обсягу валового регіонального продукту на одну особу в Тернопільській області на кінець 2009 р. становив 9688 грн., або 47,3% від середнього рівня по Україні.

Зазначаючи позитивні зрушення, які відбулися за останній період в економіці регіону (за рейтингом областей в 2011 році, порівняно з 2010 роком, Тернопільська область піднялася з 24 на 16 місце в Україні¹), необхідно зауважити, що вказані диспропорції, які є в економіці області, створюють загрози стабільності економічного зростання.

Подолання структурних диспропорцій та проблем розвитку економіки Тернопільської області вимагає розробки активної структурної політики, яка була б спрямована на подолання територіальних диспропорцій, нівелювання соціально-економічних суперечностей, взаємоузгодження інтересів держави та регіонів. Основними засадами реалізації цієї політики повинна стати система цілей, до яких належать:

- збалансований розвиток регіону через забезпечення економічного зростання, що ґрунтується на підтримці стратегічно важливих наукоємких галузей, від яких залежить розвиток технології, динаміка та ефекти зростання в інших галузях, нарощування зовнішньоекономічного потенціалу регіону;
- сталий розвиток для збереження можливостей довгострокового відтворення

¹За інформацією Тернопільської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://intb.te.ua/index.php>

регіональної економічної системи через розробку довгострокових програм сталого розвитку;

- конкурентний розвиток за рахунок поєднання соціальних, економічних та екологічних пріоритетів на основі забезпечення інноваційності економічних виробництв з активізацією розвитку рекреаційно-туристичного та транзитного потенціалу області.

Проведений аналіз дав змогу визначити, що пріоритетами в їхньому досягненні мають бути:

- переважаючий розвиток реального сектору економіки як основи соціально-економічного зростання (відновлення промислового виробництва, будівельної галузі, стабілізація та оптимізація структури агропромислового комплексу, проведення ефективної інноваційної та науково-технічної політики), орієнтація на збільшення обсягів і розширення складу перспективних технологій, що забезпечують більше зростання доданої вартості;

- активізація розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв і створення умов для проведення капіталовкладень у технологічне оновлення виробництва;

- підвищення якості функціонування інноваційної інфраструктури в регіоні, зокрема її наукомісткої складової, та підвищення капіталізації природних та історико-культурних цінностей регіону;

- поліпшення інвестиційного клімату (як для внутрішніх, так і для іноземних інвесторів) для підвищення ефективності регіональної економіки;

- розширення місткості внутрішнього споживчого ринку товарів та послуг;

- формування умов для активізації використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону;

- розвиток виробництв, які орієнтуються на місцеві ресурси або ж використовують у своїй діяльності вторинну сировину, система заходів щодо подолання ресурсо-витратного характеру виробництва;

- досягнення оптимального співвідношення між виробничою і соціальною сферами, пришвидшення зростання питомої ваги сфери послуг у структурі валового регіонального продукту;

- розвиток виробничої інфраструктури, зокрема таких її елементів, як транспорт та зв'язок, використання вигідного географічного положення регіону;

- подолання територіальних диспропорцій розвитку, оптимізація розміщення продуктивних сил на території регіону шляхом вирівнювання рівнів економічного розвитку адміністративних районів;

- розвиток "зеленого" туризму.

Для забезпечення збалансованості економічного, соціального, екологічного векторів розвитку регіональної економіки необхідно передбачити: 1) для розвитку промисловості – розробку екологічно орієнтованих критеріїв структурної перебудови базових галузей промисловості; створення маловідходних локальних територіальних виробничих комплексів; узгодження допустимих обсягів викидів забруднюючих речовин з темпами модернізації технологій і структурної перебудови в промисловості; стимулювання розвитку і впровадження екологічно безпечних рентабельних технологій та відновлювальних нетрадиційних джерел енергії; 2) для розвитку сільського господарства – впровадження високопродуктивних сільськогосподарських технологій, адаптованих до місцевих умов систем землеробства з метою захисту земель від забруднення та виснаження; розробку нових екологічно безпечних технологій захисту рослин; насичення ринку екологічно чистими товарами, які відповідають стандартам

екологічної сертифікації харчових продуктів; 3) для розвитку ЖКГ – стимулювання економного використання населенням водних та енергетичних ресурсів; підвищення потужності водопостачання та водовідведення у сільських населених пунктах і системи контролю якості питної води на місцевому рівні; впровадження ефективних технологій знешкодження осадів водопровідних і каналізаційних стічних вод; стимулювання широкого впровадження тепло-, водо- та енергоощадних технологій у житлово-комунальному господарстві; 4) для розвитку безпечних, сучасних транспортних комунікацій – впровадження сучасних екологічно сприятливих технологічних рішень під час будівництва, реконструкції та експлуатації транспортних шляхів; зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин та впливу на довкілля автотранспортних засобів у населених пунктах та на транспортних магістралях; забезпечення будівництва шумопоглинальних екранів на магістральних шляхах сполучення поблизу населених пунктів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду; впровадження європейських стандартів щодо створення природних коридорів під час будівництва нових і реконструкції наявних транспортних шляхів; 5) для розвитку туристично-рекреаційних послуг – сприяння розбудові транспортно-комунікаційної сфери, соціально-обслуговуючих видів економічної діяльності (роздрібною торгівлі, ресторанного бізнесу, охорони здоров'я, організації дозвілля), готелів; заохочення малого бізнесу, фермерських господарств до зміцнення потенціалу рекреаційних комплексів, здійснення популяризації історико-культурної спадщини регіону, екологічних ресурсів, рідкісних ландшафтів, музеїв через засоби масової інформації, організацію загальнонаціональних конкурсів.

Реалізація завдань структурної економічної політики регіону повинна базуватись на комплексному й системному підходах і відбуватись з використанням таких функціональних механізмів:

- узгодження (корегування) діючих регіональних економічних і соціальних програм із запропонованими пріоритетами реалізації структурної політики;
- планування основних складових сталого розвитку, основою яких буде продумана система екологічного нормування, прогнозування ризиків реалізації структурних реформ;
 - визначення регіональних "полісів росту" на основі вибору населених пунктів, найсприятливіших щодо ресурсів або географічного положення, які в майбутньому за умови розвитку в них інфраструктурних та виробничих об'єктів, могли б стати центрами розвитку;
 - створення умов для розвитку конкуренції на монополізованих товарних ринках з високим рівнем концентрації поставок, усунення бар'єрів на шляху розвитку конкуренції і входження на ринки інших суб'єктів господарювання;
 - забезпечення широкого застосування конкурсних технологій та заохочення до фінансування з боку громадських і приватних (в т. ч. з іноземними) фондів, вилучення практики державної підтримки лише одного переможця в таких конкурсах;
 - удосконалення застосування системи фінансово-економічних санкцій, важелів і заохочень у сфері природокористування та природоохоронної діяльності, уточнення переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку для регіону;
 - запровадження моніторингу структурних трансформацій регіональної економіки;
 - підтримка екологічної реструктуризації та модернізації виробничих потужностей базових галузей економіки з метою зниження ресурсомісткості виробництва та

підвищення його наукомісткості, впровадження енергозберігаючих технологій, альтернативних джерел енергії у галузях економіки та соціальної сфери;

- стимулювання довгострокових інвестицій у розвиток нових перспективних виробництв для створення наукоємкої, високотехнологічної продукції;
- прийняття місцевих планів дій щодо забезпечення еколого-економічної збалансованості розвитку регіону;
- розробка міжрегіональних соціально-економічних та екологічних програм для підвищення результативності та ефективності реалізації передбачених завдань;
- протидія створенню нових монопольних структур внаслідок перерозподілу власності, реалізація корпоративної інвестиційної політики та інтеграційних процесів, забезпечення захисту прав власності та протидія рейдерству, зниження рівня криміногенності та корумпованості, усунення адміністративних бар'єрів господарської діяльності;
- усунення монопольної діяльності посередницьких організацій на шляху руху товарів або послуг від великих продуцентів до масових споживачів (агробізнес);

Для підвищення дієвості впливу владних структур на процеси структурної трансформації регіональної економіки доцільно модернізувати, а в окремих випадках започаткувати такі напрями функціональної діяльності:

1) аналітико-прогностичну діяльність на основі імплементації в практику роботи блоків органів влади, відповідальних за розвиток внутрішнього ринку, транспорту, енергетики та навколишнього середовища, соціальної сфери сучасних технологій моделювання економічних процесів;

2) впровадження технологій стратегічного управління, зокрема стратегічного планування;

3) передбачення у функціональних обов'язках державних службовців економічних служб функції моніторингу за трансформацією структури економіки, яка б передбачала розрахунки таких індикаторів, як коефіцієнти структурних зрушень, ефективність структури економіки;

4) вдосконалення функціональної діяльності блоку органів незалежних регуляторів та кластеру органів у сфері фінансів, зорієнтованих на коригування структури економіки в контексті контролю діяльності монополістів, підтримки конкуренції на ринках, податкового стимулювання, направлено на спрямування інвестиційних потоків у пріоритетні сфери регіональної економіки, стимулювання інвестиційної діяльності, фінансового і кредитного стимулювання венчурного бізнесу, інфраструктурного та організаційного забезпечення інвестиційної діяльності (функціональної діяльності, спрямованої на розвиток фондового ринку, іпотеки, інвестиційних фондів, створення інституціональних інвесторів-банків довгострокового кредитування), стимулювання впровадження інвестиційних проектів (освоєння і впровадження елементів проектного менеджменту, сприяння в проведенні техніко-економічного обґрунтування проектів);

5) модернізація функцій, пов'язаних з наданням адміністративних послуг, залученням бізнесу до розроблення стратегічного плану структурної перебудови економіки регіону та їхньої реалізації, освоєнням і більш широкою імплементацією таких форм використання комунальної власності, як концесія, іпотека, застава, муніципальна позика;

6) розвиток державно-приватного партнерства на основі освоєння державними службовцями функцій: визначення пріоритетних інтересів регіону, визначення

замовлення за проектом, ефективного розподілу ризиків, визначення потреб у спільних інвестиційних ресурсах державного і приватного секторів, формування контрактів на послуги, контрактів на управління, лізингових угод, змішаних типів контрактів, стратегічного прогнозування діяльності в рамках концесії, механізму передачі об'єкта приватному сектору тощо;

7) удосконалення діагностування зовнішнього середовища регіону, а також змін що відбуваються в окремих його сегментах;

8) координація створення структуроутворюючих схем між підприємствами – ринковими інституційними утвореннями – органами влади в процесі реалізації інвестиційних проектів;

9) відпрацювання технологій соціального моніторингу, розробки прогнозів та сценаріїв розвитку соціальної інфраструктури регіону, диверсифікації постачальників послуг соціальної сфери шляхом удосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг;

10) запровадження механізмів міжсекторного партнерства для вирішення соціальних проблем регіону;

11) вироблення механізмів управління галузями соціальної інфраструктури з використанням інструментарію соціального проектування, антикризового управління, адміністративного супроводу та аудиту реалізації соціальних програм;

12) запровадження системи контролю та аудиту якості з метою створення базису для впровадження більш досконалих моделей управління якістю надання послуг в органах влади та підвищення дієвості функціонуючих систем;

13) стимулювання функціональної інтеграції територіальних спільнот базового рівня на основі надання методичної допомоги, визначення та обґрунтування можливих напрямків та сфер функціонального об'єднання, ресурсного сприяння та координації реалізації договорів про консолідацію зусиль;

14) обґрунтування та мотивація об'єднання територіальних спільнот базового рівня в єдину громаду на основі визначення критеріїв такого об'єднання, консультативно-управлінської, просвітницько-інформаційної та ресурсної підтримки модернізації базового рівня адміністративно-територіального устрою;

15) координація формування та реалізації місцевої економічної політики органами місцевого самоврядування базового рівня на основі моніторингу їхньої управлінської діяльності у сфері економічного розвитку, консультування щодо розроблення та коригування стратегічних та тактичних планів економічного розвитку територіальних спільнот базового рівня в контексті їхнього узгодження з орієнтирами регіонального економічного розвитку;

16) визначення, промоції та просування конкурентних переваг та інвестиційної привабливості територіальних спільнот базового рівня регіону на регіональних, національному й міжнародному ринках на основі формування рейтингів територіальних спільнот базового рівня за рівнем економічного розвитку, сприяння у налагодженні міжрегіональних та міжнародних міжмуніципальних економічних контактів.

У процесі реалізації структурної економічної політики необхідно підтримувати превентивний характер функціональної діяльності, пов'язаної з структурною корекцією регіональної економіки.

У зв'язку з необхідністю імплементації нових функцій у сферу управлінської діяльності, пов'язану з реалізацією структурної політики, доцільно передбачити підвищення кваліфікації державних службовців.

Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій в Тернопільській області доцільно розробити систему тренінгів та організувати підвищення кваліфікації з метою освоєння нових функцій в контексті реалізації структурної політики.

Автори:

Мельник А. Ф. – д.е.н., професор, завідувач кафедри державного і муніципального управління;

Васіна А. Ю. – доцент кафедри державного і муніципального управління, к.е.н., доцент;

Дудкіна О. П. – доцент кафедри державного і муніципального управління, к.е.н., доцент;

Желюк Т. Л. – доцент кафедри державного і муніципального управління, к.е.н., доцент;

Попович Т. М. – доцент кафедри державного і муніципального управління, к.е.н., доцент;

Монастирський Г. Л. – доцент кафедри державного і муніципального управління, к.е.н., доцент.

31. 03. 2011 р.

Наукова записка подана Регіональному комітету економічних реформ Тернопільської обласної державної адміністрації в рамках виконання потижневого плану робочої групи "Регіональний економічний розвиток, бізнес-клімат, інвестиції та міжнародна співпраця".